

УДК 330.3

Пігуль Н.Г., к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи НБУ»

Теоретичні аспекти формування соціальної сфери в сучасних економічних умовах

Pihul N.G., Ph.D, Associate Professor of Finance department, State Higher Education Institution “Ukrainian academy of banking of the National Bank of Ukraine”

Theoretical aspects of social sphere in modern economic conditions

Анотація. В статті розглядаються підходи щодо сутності соціальної сфери. Зазначено, що перший підхід передбачає, що соціальна сфера це система галузей, яка представляє у сукупності одну із основних сфер виробництва – невиробничу сферу. А другий підхід до визначення економічної сутності соціальної сфери ґрунтується на соціальній значимості її галузей, а також їх ролі у формуванні способу і рівня життя людей, їх добробуту та споживанні. Визначені фактори, що впливають на розвиток соціальної сфери. Зазначено, що особливістю функціонування соціальної сфери є надання послуг. Запропоновано класифікацію соціальної сфери за основними ознаками. Автором наведена схема взаємодії складових елементів соціальної сфери.

Summary. Approaches to the essence of the social sphere are considered in the article. It is noted that the first approach assumes that the social sphere is a system of sectors that represents in aggregate one of the main areas of production - the non-productive sphere. Second approach to defining economic essence of the

social sphere which is based on social importance its sectors and their role in shaping the quality of life of people, their welfare and consumption. Factors which are influencing on development of the social sphere considered in the article. It is noted that the feature of is functioning the social sphere are social services. The author shows the scheme of the interaction of the constituent elements of the social sphere.

Ключові слова: соціальна сфера, соціальна послуга, соціальна інфраструктура, складові соціальної сфери.

Keywords: social sphere, social services, social infrastructure, social sphere elements.

Постановка проблеми. В існуючих економічних умовах ефективний розвиток держави можливий не лише за допомогою економічних важелів впливу та управління, але і на основі інвестування в людський капітал шляхом розвитку соціальної сфери. Основною метою соціального розвитку країни є зростання якості життя людей, що включає в себе не тільки рівень споживання матеріальних благ і послуг, але і задоволення духовних потреб, стан здоров'я, тривалість життя, морально-психологічний клімат. Саме в соціальній сфері проявляється сутність соціальної політики держави, реалізується соціальний захист і соціальні права людини. Тому ефективне функціонування соціальної сфери є одним із пріоритетних завдань на сучасному етапі соціально-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Значну увагу питанню функціонування соціальної сфери приділяють наступні науковці: Куценко В.І., Богуш Л., Опалева І., Мочерний С., Осадча Г., Ягодка А., Янін А., Кінаш І., Остафійчук Я. та інші.

Вклад вітчизняних вчених у вирішення проблем функціонування соціальної сфери є вагомим, але при цьому, слід звернути увагу на

об'єктивну необхідність подальшого поглиблення теоретичних засад формування соціальної сфери у контексті ринкових перетворень.

Метою статті є дослідження та узагальнення теоретичних аспектів функціонування соціальної сфери в сучасних економічних умовах.

Викладення основного матеріалу дослідження. В національній економічній системі соціальна сфера займає важливе місце як комплекс галузей, діяльність яких направлена на формування загальних умов всебічного розвитку особистості, забезпечення розширеного відтворення трудового, інтелектуального і споживчого потенціалу суспільства [6, с.7].

Слід зазначити, що поняття «соціальна сфера» не має єдиного трактування і теоретичного обґрунтування, хоча і широко використовується в сучасній економічній літературі та господарсько-управлінській практиці. Характерною ознакою сучасних досліджень сутності соціальної сфери є істотна розбіжність у діапазонах визначення цього поняття; її зміст щоразу набуває різнопланової конкретизації. Так, соціальну сферу науковці розглядають як сектор економіки, як сукупність галузей, як сукупність послуг, як сферу діяльності людей і т.ін.

Аналіз різних точок зору авторів щодо визначення сутності соціальної сфери дозволив узагальнити певні характерні ознаки, що розкривають зміст та специфіку її функціонування:

- по-перше – результатом функціонування соціальної сфери є послуги;
- по-друге – соціальна сфера є однією із основних сфер суспільного життя в процесі якої відтворюється людський капітал.

Отже можна визначити два основних підходи, що розкривають зміст даного поняття. Перший підхід передбачає, що соціальна сфера це система галузей, що представляє у сукупності одну із основних сфер виробництва – невиробничу сферу. Отже, у якості критерію виокремлення соціальної сфери обирається нематеріальний характер результатів її діяльності. Тобто соціальна сфера відноситься до третинного сектору економіки, який охоплює галузі, що надають послуги (сервісний сектор). Слід зазначити, що ще в 30–

40-х роках XX століття науковці обґрунтовували зрушення в економічному розвитку саме у напрямі сервісного обслуговування. Так найвідоміші концепції щодо цього були розроблені А. Дж. Б. Фішером, К. Кларком, які поділяли все суспільне виробництво на три сектори:

- первинний, куди відносились галузі, діяльність яких пов'язана з отриманням первинних ресурсів, зокрема сільське господарство;
- вторинний сектор, що включав галузі обробної промисловості та будівництво;
- третинний сектор, який охоплює галузі, що надають послуги [4, с. 22].

Другий підхід до визначення економічної сутності соціальної сфери ґрунтується на соціальній значимості її галузей, а також їх ролі у формуванні способу і рівня життя людей, їх добробуту та споживанні. Так, соціальна сфера створює сприятливі умови як для духовного, так і матеріального життя, оскільки якість, асортимент і доступність надаваних послуг є важливою складовою частиною формування високого рівня життя населення.

На нашу думку під соціальною сферою слід розуміти сектор економіки, в якому здійснюється виробництво, розподіл і споживання матеріальних благ, а також відбувається забезпечення розширеного відтворення людського капіталу за участю держави як гаранту економічного забезпечення соціально достатнього рівня життя населення.

Розвиток соціальної сфери слід розглядати як важливий чинник прискорення економічного розвитку, який зумовлений впливом таких факторів, як: соціальні зміни в суспільстві, що спричиняють зростання доходів населення, трансформації способу життя, підвищення загальної потреби в тенденції розвитку бізнесу, що сприяє зростанню вимог до якості послуг; політика держави, яка може проявлятися у посиленні контролю над ціноутворенням у соціальній сфері, прийнятті законів, що допомагають активізації розвитку останньої; розвиток інформаційних технологій та їх упровадження у виробництво, що проявляється в інтеграції комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, у більш активному використанні

комп'ютерної техніки та мережі Інтернет, у появі нових видів послуг; інтернаціоналізація і глобалізація організації соціальної сфери, які тісно пов'язані з активізацією процесів об'єднання та поглинання на міжнародному рівні, виходом підприємств на нові ринки, а також із виникненням значної кількості стратегічних альянсів, підвищенням активності транснаціональних сервісних компаній; розвиток науково-технічного прогресу, що зумовлює вихід на ринок широкого спектра інноваційних послуг, пов'язаних з інформаційними технологіями, комп'ютеризацією, новими способами комунікацій [3, с. 1-2].

Слід зазначити, що вагомою складовою соціальної сфери є соціальна інфраструктура, під якою розуміють сукупність матеріальних об'єктів, які забезпечують загальні умови для ефективної діяльності людини в усіх сферах суспільного життя. Соціальну інфраструктуру поділяють на соціально-побутову та соціально-культурну. Якщо соціально-побутова спрямована на створення умов для відтворення людини як біологічної істоти (через побутове середовище), задоволення її потреб через належні умови життя, то соціально-культурна сприяє відтворенню духовних, інтелектуальних (через культурно-освітнє середовище) та значною мірою фізичних властивостей індивіда, формуванню його як економічно активної особистості, що відповідає певним вимогам суспільства до якості робочої сили [2, с. 291].

Для ефективного функціонування соціальної сфери принципове значення має її секторальна структура, що передбачає віднесення всіх суб'єктів господарювання, які її формують до одного з її секторів: державного, комерційного і неприбуткового.

Досліджуючи галузеву і секторальну структуру соціальної сфери, можна відмітити, що в таких галузях, як освіта, соціальне забезпечення, охорона здоров'я, культура переважають держані заклади, у побутовому обслуговуванні, громадському харчуванні, частково у фізично ній культурі більшість суб'єктів господарювання відноситься до комерційного сектору, а

більшість організацій неприбуткового сектору зосереджені у соціальному забезпеченні, в культурі і в освіті [1, с.29].

Необхідно відмітити, що особливістю функціонування соціальної сфери є виробництво, розподіл та доведення до споживача соціальних послуг.

Послуга є особливим елементом, специфічною споживчою вартістю. В одних випадках вона відіграє роль діяльності, в інших – товару. Це є першою її особливістю. Другою особливістю послуги є те, що виробництво більшості послуг збігається з їх споживанням. Корисний ефект праці споживається безпосередньо на місці та пов'язаний із процесом надання послуг і не існує відокремлено від працівника, який надає цю послугу.

Отже, послуга – це діяльність суб'єктів, яка не набуває матеріально-речової форми і задовольняє певні потреби замовників – особисті, колективні. Послуги є результатом різнорідної діяльності, що здійснюється виробником на замовлення будь-яких споживачів, і як правило, призводить до зміни стану одиниць, що споживають ці послуги [4, с. 75].

Соціальна сфера надає послуги матеріально-побутового та соціально-культурного характеру в залежності від галузей, в яких вони виробляються.

Отже, соціальна сфера характеризується важливими ознаками, які визначають сутність, зміст і специфіку її функціонування. З урахуванням цього, ми можемо в узагальнюючому вигляді запропонувати наступну класифікацію соціальної сфери за основними ознаками (рисунком 1).

До складу соціальної сфери належать елементи, що забезпечують її відтворення, функціонування та розвиток:

- суб'єкти соціальної сфери – особа, група осіб, організація, населення і т. ін., яким належить активна роль у конкретному процесі;
- органи, що здійснюють управління соціальною сферою;
- соціальні зв'язки й відносини між суб'єктами, підсистемами та органами управління;
- потреби, що лежать в основі цих відносин.

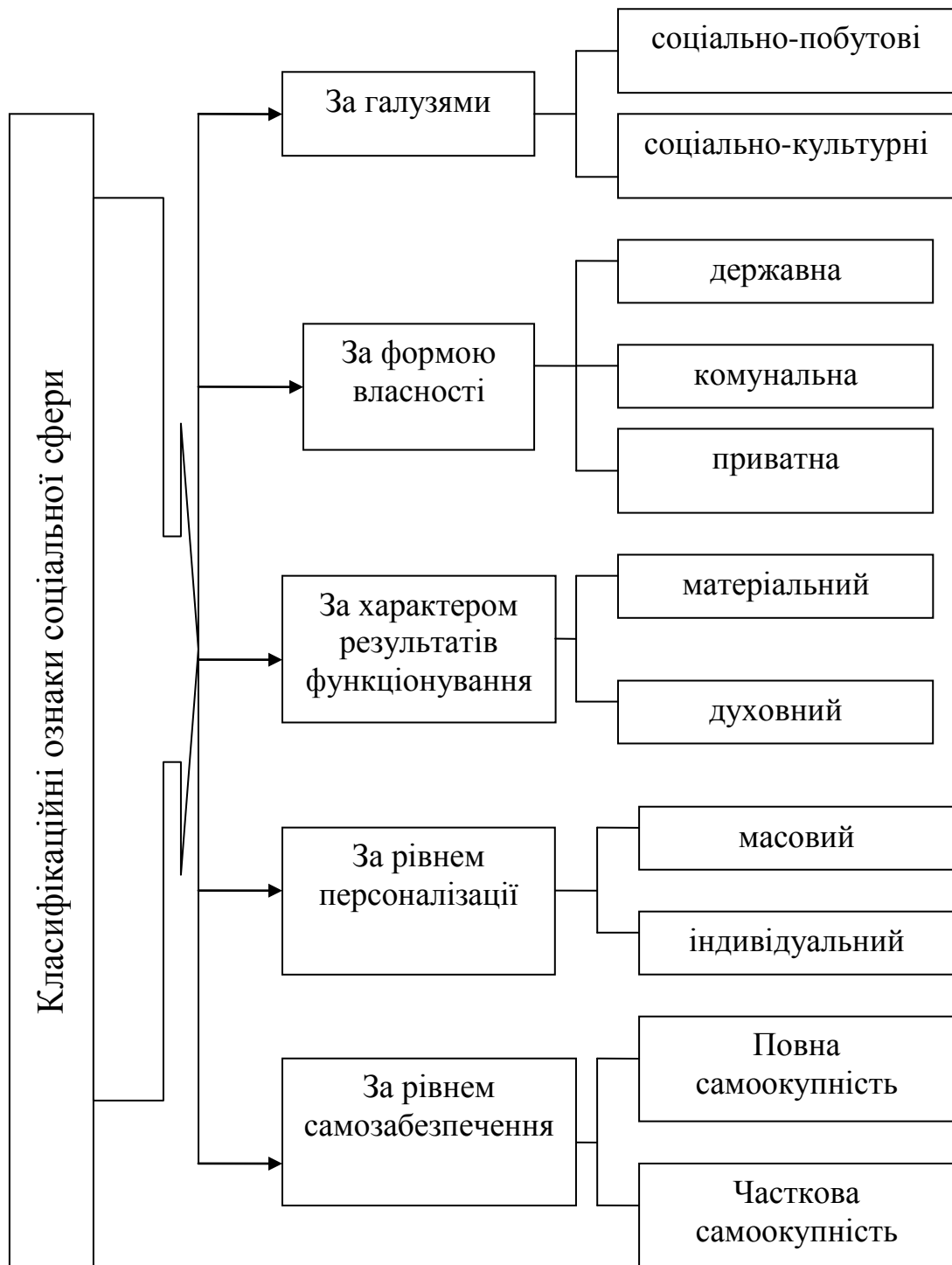

Рис. 1. Класифікація соціальної сфери за основними ознаками

Схема взаємодії складових елементів соціальної сфери наведена на рисунку 2.

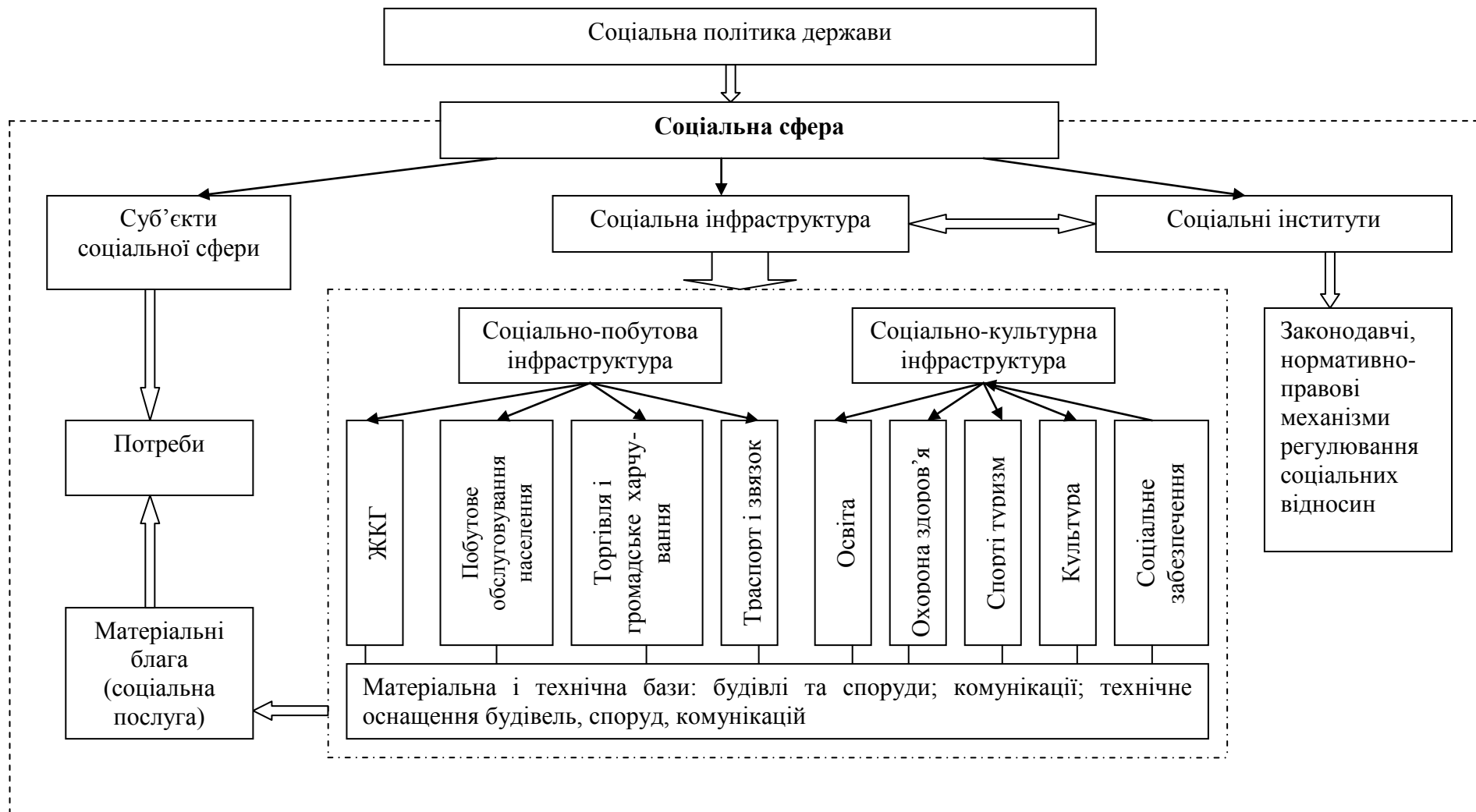

Рис. 2. Схема взаємодії складових елементів соціальної сфери

Висновки. Подальший розвиток соціальної сфери є необхідною умовою для підвищення якості життя населення. Отже доцільно в подальшому приділяти значну увагу питанням системного підходу до формування соціальної сфери з метою більш ефективного її функціонування.

Література.

1. Гордин В. Э. Управление социальной сферой : учебник / В. Э. Гордин. – СПб: Издательство СПбГУЭФ, 1998. – 289 с.
2. Єпіфанов, А. О. Управління регіоном : навчальний посібник / А. О. Єпіфанов, М. В. Мінченко, Б. А. Дадашев ; ред. А. О. Єпіфанов. - Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2008. - 361 с.
3. Кінаш І.П. Соціальна сфера як ресурс сталого розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA/2012-1/%D0%9A%D1%96%D0%BD%D0%B0%D1%88.pdf>
4. Куценко В.І. Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики): Монографія. /За наук. ред. д.е.н., проф., академіка НАН України Б.М. Данилишина /РВПС України НАН України. - Ніжин: ТОВ "Видавництво «Аспект-Поліграф», 2008. - 818 с.
5. Панченко М. Соціальна сфера і соціальна політика та їх співвідношення в аспекті державного управління соціальною сферою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ardu_o/2009_1/R_5/Panchenko.pdf
6. Фахрутдинова Е.В. Роль социальной сферы и социальной политики в обеспечении устойчивого социально-экономического развития страны [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecsocman.hse.ru/data/2011/10/28/1267245220/1.pdf>

References.

1. Gordin V.E. (1998), *Upralenyh sotsyal'noj sferoj : uchebnyk*, SPb: Yzdatel'stvo SPbHUEF.
2. Yepifanov, A. O. Minchenko, M. V. Dadashev, B. A. *Upravlinnia rehionom : navchal'nyj posibnyk*, Sumy : DVNZ "UABS NBU"
3. Kinash I.P. Social sphere as a resource for sustainable development (2012), "Journal Khmel'nitsky National University", available at: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vchnu_ekon/2012_2_1/202-204.pdf
4. Kutsenko V.I. *Sotsial'na sfera: real'nist' i kontury majbutn'oho (pytannia teorii i praktyky): Monohrafiia*, Nizhyn: TOV "Vydavnytstvo "Aspekt-Polihraf".
5. Panchenko M. Social sphere and social policies and their relationship in the aspect government social sector, available at: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apdu_o/2009_1/R_5/Panchenko.pdf
6. Fakhrutdynova E.V. The role of social sphere and social policy in sustainable socio-economic development of the country (2009), "Economic sciences", available at: <http://ecsocman.hse.ru/data/2011/10/28/1267245220/1.pdf>

Пігуль, Н.Г. Теоретичні аспекти формування соціальної сфери в сучасних економічних умовах [Електронний ресурс] / Н.Г. Пігуль // Ефективна економіка. – 2013. – № 11. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nauka.com.ua>